

Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ (του Γιάννη Παρασκευουλάκου)

Στο 5^ο βιβλίο των Ιστοριών του Θουκυδίδη, έχει καταγραφεί ο αξιομνημόνευτος και πάντα επίκαιρος διάλογος μεταξύ Αθηναίων και Μηλίων στα 416 π.Χ., δηλαδή στο 15^ο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου, του εμφυλίου πολέμου που ισοπέδωσε την Ελλάδα και την έκανε αγνώριστη ψυχικά και υλικά.

Από τη μετάφραση του Ελευθερίου Βενιζέλου (1), αντιγράφω αποσπάσματα:

89. Αθηναίοι: « ... κατά την συζήτησιν των ανθρωπίνων πραγμάτων το επιχείρημα του δικαίου αξίαν έχει, όπου ίση υπάρχει δύναμις προς επιβολήν αυτού, ότι όμως ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμίς του και ο ασθενής παραχωρεί ό,τι του επιβάλλει η αδυναμία του».

.....

92. Μήλιοι: «Αλλά πώς ημπορεί να συμβή ώστε να είναι εξ ίσου συμφέρον δι' ημάς να γίνωμεν δούλοι, όπως είναι ιδικόν σας συμφέρον να γίνετε κυρίαρχοί μας;»

93. Αθηναίοι: «Διότι σας παρέχεται η ευκαιρία να υποταχθήτε, αποφεύγοντες τα έσχατα δεινά, ημείς δε να ωφεληθώμεν μη καταστρέφοντες υμάς.»

94. Μήλιοι: «Ὡστε δεν θα μας δεχθήτε να είμεθα φίλοι σας αντί εχθρών, αλλά να διατηρήσωμεν την ειρήνην και την ουδετερότητά μας;»
95. Αθηναίοι: «Ὅχι. Διότι η **έχθρα σας μας βλάπτει πολύ ολιγώτερον από την φιλίαν σας**. Καθόσον εις τα όμματα των **υπηκόων μας** αυτή μεν είναι τεκμήριον αδυναμίας, ενώ το μίσος σας είναι τεκμήριον δυνάμεως».

.....

105. Αθηναίοι: « ...ως προς μεν τους θεούς πιστεύομεν, ως προς δε τους ανθρώπους καλώς γνωρίζομεν ότι **ωθούμενοι ανέκαθεν υπό ακαθέκτου φυσικής ορμής, άρχουν παντού, όπου η δύναμής των είναι επικρατεστέρα**. Τον νόμον τούτον ούτε εθέσαμεν, ούτε ισχύοντα ήδη πρώτοι ημείς εφηρμόσαμεν. Τον ευρήκαμεν ισχύοντα και θα τον κληροδοτήσωμεν ισχύοντα αιωνίως, γνωρίζοντες ότι και σεις επίσης και κάθε άλλος, εάν είχατε όσην ημείς δύναμιν, θα επράττατε το αυτό.»

Καθώς τα παραπάνω δεν τα είπανε τίποτα Μογγόλοι πριν διαλύσουν την Βαγδάτη, ή ευρωπαϊοι δουλέμποροι στους ιθαγενείς πριν τους περάσουν τις αλυσίδες, ή έστω οι ολιγαρχικοί Σπαρτιάτες, αλλά οι δημοκρατικοί Αθηναίοι του θεωρούμενου «χρυσού αιώνα του Περικλή», προβληματιζόμαστε πολλαπλά.

Υπάρχει, άραγε, κάποιος που δεν θεωρεί κακή τη χρήση της δύναμης από τους Αθηναίους στην περίπτωση των Μηλίων; Ακόμα και αν δεν θέλει να χρησιμοποιήσει ηθικά κριτήρια, αρκεί να σκεφθεί πως η γενικότερη πολιτική της Αθήνας και η πολιτική ισχύος (να «άρχουν παντού, όπου η δύναμής των είναι επικρατεστέρα») στα χρόνια που προηγήθηκαν του πολέμου, προκάλεσε άμεσα τον πόλεμο και κατέστρεψε πρώτα από όλους την ίδια την Αθήνα αλλά και όλη την Ελλάδα. Άρα η στάση είναι απολύτως καταδικαστέα.

Αλλά και πως εξηγείται ότι η δημοκρατία έδωσε τέτοιους πικρούς καρπούς με απόλυτο κυνισμό; Επίσης, είναι συνυφασμένη πάντα η

δύναμη με την κατάχρησή της, όπως μας δηλώνουν οι πρέσβεις της Αθήνας;

Νομίζω πως με δύο τουλάχιστον τρόπους μπορούμε να εξετάσουμε το πιο πάνω απόσπασμα: 1. Ενταγμένο στο πλαίσιο της ίδιας της εποχής όπου καταγράφηκε και, 2. Ενταγμένο στην δική μας εποχή, με άλλα λόγια κατά πόσον οι απόψεις αυτές εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα και σε ποιον βαθμό.

1. Για την εποχή που καταγράφηκε.

Η ιστορική γνώση είναι πολύτιμη, γιατί και διδάγματα προσφέρει και βοηθάει στην αυτογνωσία. Όταν λέω αυτογνωσία δεν εννοώ μόνον ημών των Ελλήνων που μας αφορά άμεσα το απόσπασμα αλλά και όλης της ανθρωπότητας, γιατί είναι γενική τάση να βλέπουμε μόνο τα καλά μας και να υποβαθμίζουμε τα αρνητικά μας. Στην περίπτωση του αποσπάσματος, δεν μπορεί παρά να μας προξενεί κατάπληξη αλλά και θυμό το ότι οι Αθηναίοι, που πρωταγωνίστησαν στους αμυντικούς πολέμους των Ελλήνων κατά των Περσών λίγες δεκαετίες νωρίτερα με θεμελιώδες αίτημα την διατήρηση της ελευθερίας όλης της Ελλάδας, μπόρεσαν να ξεστομίσουν κατά ομοεθνών, που δεν ήταν καν εχθροί τους και που απλώς επιδίωκαν να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους, τέτοιες ωμές απειλές και, ακόμα χειρότερα, να τις κάνουν πράξη. Πως μπορούμε να ερμηνεύσουμε μία τέτοια στάση πεποιθήσεων και έργων;

Υποθέτω, λοιπόν:

Πρώτον, ότι η ισχύς (και ο πλούτος είναι μία μόνο από τις παραμέτρους της) διαφθείρει, σχεδόν χωρίς εξαιρέσεις – οι οποίες εξαιρέσεις πάντως υπάρχουν. Το είδαμε με ακόμα πιο ανάγλυφο και δραματικό τρόπο στην περίπτωση της αυστηρής Ρώμης των πρώτων αιώνων, που στην συνέχεια έδωσε απίστευτα δείγματα χλιδής, ωμότητας και διαφθοράς μετά τις μεγάλες νίκες επί των Καρχηδονίων (αλλά και επί όλων των γειτονικών της λαών) και τον πλούτο που εισέρρευσε στη χώρα.

Πρέπει να παραδεχτούμε ότι η Αθήνα της εποχής του Περικλή έχει

γίνει «αυτοκρατορική» σε επιδιώξεις και οργάνωση της εξωτερικής της πολιτικής. Ήδη, με την άνοδο της ισχύος και της φήμης που ακολουθεί τον πρωταγωνιστικό ρόλο των Αθηναίων στους περσικούς πολέμους, διαπιστώνονται από νωρίς οι πρώτες τέτοιες τάσεις. Λ.χ. μετά την ναυμαχία της Σαλαμίνας, είδαμε τον Θεμιστοκλή να συστήνει στους Αθηναίους να κάψουν τον στόλο όλων των άλλων Ελλήνων, ώστε να μείνει η Αθήνα αποκλειστική κυρίαρχος στην θάλασσα, όπως τουλάχιστον μας διηγείται ο Πλούταρχος στον βίο του (2).

Δεύτερον, ότι οι θεσμοί που λειτουργούν στο εσωτερικό, ειδικότερα στην περίπτωση μας η δημοκρατία, δεν μπορούν να εγγυηθούν τη δικαιοσύνη και τη λογική στο «εξωτερικό», δηλαδή «έξω από εμάς». Όχι βέβαια ότι και στο εσωτερικό εγγυώνται με τρόπο απόλυτο τα δικαιώματα, αν σκεφθούμε τις γυναίκες και τους δούλους στην Αθήνα. Ούτε επίσης εννοώ ότι η τυραννία ή η ολιγαρχία ήταν καλύτεροι εγγυητές. Απ' ό,τι φαίνεται σε όλα τα καθεστώτα ίσχυσε διαχρονικά το αξίωμα ότι οι άνθρωποι «ωθούμενοι ανέκαθεν υπό ακαθέκτου φυσικής ορμής, άρχουν παντού, όπου η δύναμής των είναι επικρατεστέρα». Απλώς θα περιμέναμε από το καλύτερο απ' όλα τα συστήματα διακυβέρνησης να έχει και κάτι καλύτερο να επιδείξει.

Γεννιέται το ερώτημα: μήπως σε κάποια στάδια της εθνικής ζωής οι Αθηναίοι εμπορούντο από άλλες αρχές και άλλους νόμους που τους έδωσαν την ισχύ να συντρίψουν τη δύναμη των «χρυσόφορων Μήδων», αλλά δεν αντιμετώπισαν ορθά την δύναμη που αποκόμισαν από τις νίκες τους, με αποτέλεσμα τον εκφυλισμό τους από υπέρμαχους της ελευθερίας σε δυνάστες;

Επίσης (δευτερευόντως) απορία προκαλεί πώς όσοι από τους σύγχρονους μελετητές και θεωρητικούς είναι λάτρεις των ρεαλιστικών θεωριών απέδωσαν τις πεποιθήσεις αυτές στον Θουκυδίδη, ο οποίος απλώς κατέγραψε – όπως πάντα – με ακρίβεια τον διάλογο, ενώ έχει εντελώς παραμεληθεί στο θέμα αυτό ο ρόλος του Περικλή και των «αυτοκρατορικών» τάσεων της Αθήνας. Γιατί, ναι μεν τη χρονιά του διαλόγου Αθηναίων-Μηλίων ο Περικλής είχε πεθάνει ήδη πριν δεκατέσσερα χρόνια, είναι

αυτός όμως που επιδίωξε έναντι παντός τιμήματος την δημιουργία μιας Αθηναϊκής ηγεμονίας εις βάρος των υπολοίπων Ελλήνων. Η νοοτροπία και η φράση «τους υπηκόους μας» που ξεστόμισαν οι Αθηναίοι μιλώντας για άλλους Έλληνες είναι δημιούργημα του Περικλή. Αλλά το ζήτημα του Περικλή, καθώς αποτελεί έναν από τους αρμούς της ιστορίας (χρησιμοποιώ μία φράση του Χ.Τζ. Γουέλς), είναι προφανώς θέμα ενός άλλου άρθρου.

2. Για τις μέρες μας.

Οι φράσεις «ο ισχυρός επιβάλλει ό, τι του επιτρέπει η δύναμή του» ή «είναι φυσική ορμή (**άρα νόμος**) να εξουσιάζει όποιος έχει υπέρτερη δύναμη», συνιστούν την πεμπτούσια της λεγόμενης ρεαλιστικής θεωρίας, που κυριαρχεί στην εποχή μας στην μελέτη των διεθνών σχέσεων. Η δύναμη αποσυνδεδεμένη και μη ελεγχόμενη από το δίκαιο και την λογική. Παρ' όλα αυτά θεωρώ ότι μπορούμε να διακρίνουμε στην μεταπολεμική εποχή δύο περιόδους:

Αμέσως μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος στις διεθνείς σχέσεις με την ίδρυση του ΟΗΕ και την συνομολόγηση πλήθους διεθνών συνθηκών που ρύθμιζαν την διεθνή κοινωνία.

Ο Ψυχρός πόλεμος μεταξύ Ανατολής – Δύσης σφετερίστηκε και **υπονόμευσε τις πραγματικές κατακτήσεις υποκαθιστώντας τις με την ισορροπία δυνάμεων, και ακόμα χειρότερα, δημιουργώντας την εντύπωση ότι τάχα οι νέες ρυθμίσεις δεν ήταν αληθινές κατακτήσεις αλλά ένα νέο σημείο ισορροπίας στην αέναη διαπάλη των μεγάλων δυνάμεων.** Εννοώ ότι οι κατακτήσεις ήταν αληθινές – αλλά «αληθινή» ήταν και η ισορροπία του τρόμου των πυρηνικών όπλων και των μπλοκ επιρροής και οι αμοραλιστές προτίμησαν να δουν τις εξελίξεις σαν ισορροπία ισχύος παρά σαν αληθινές ηθικές κατακτήσεις που, σε αυτήν την περίπτωση, θα έθεταν νέα καθήκοντα και συνολική αλλαγή τρόπου σκέψης και πολιτικής.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η εξαφάνιση του διπολικού μοντέλου οργάνωσης της διεθνούς κοινωνίας έδειξε να

δικαιώνει την αυθαίρετη ερμηνεία των διεθνών σχέσεων των πρώτων δεκαετιών μετά τον πόλεμο ως έναν νέο τύπο ισορροπίας δυνάμεων και τίποτα περισσότερο. Ακύρωσε με τον τρόπο αυτόν κάθε αληθινή πρόοδο που είχε συντελεστεί στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Είναι άραγε η διαπίστωση «ο νόμος ίσχυε και θα ισχύει πάντα» αληθινή; Η επιλογή του δικαίου είναι αδύνατη από μέρους των ανθρώπων ή δυσχερέστατη, δυσάρεστη, κουραστική κοκ, πάντως επικτική; Δηλαδή, **μπορεί ο άνθρωπος να ενεργήσει διαφορετικά (δίκαια) και δεν θέλει ή απλά του είναι αδύνατο υπό οποιεσδήποτε συνθήκες;**

Εάν υπάρχει όντως «νόμος» να «εξουσιάζεις παντού όπου η δύναμή σου είναι υπέρτερη» και αυτός ισχύει πάντα, τότε είναι η δύναμη συνώνυμη με την κατάχρησή της;

Ακόμα κι αν δεχτούμε πως είναι μέσα στη φύση του ανθρώπου να ενεργεί άδικα, δηλαδή αποκλειστικά προς το συμφέρον του αδιαφορώντας για το δίκαιο από τη στιγμή που θα αποκτήσει δύναμη, αυτή η «φύση» δεν επιδέχεται καμίας αλλαγής ό,τι και να κάνουμε; Άλλωστε, μήπως έχουμε προσδιορίσει τι είναι αυτή η φύση και το περιεχόμενό της και ποιοι νόμοι διέπουν τις τυχόν αλλαγές μέσα της ή καταφεύγουμε σε μια γενίκευση και ταυτολογία («η φύση δεν αλλάζει γιατί δεν αλλάζει»), απλώς για να παραμείνουμε αδρανείς στα πατροπαράδοτα και να καλύψουμε την άγνοια για κάτι τόσο κοντινό – τον εαυτό μας; Επίσης η εικόνα που έχουμε για την ανθρωπότητα είναι πολύ περιορισμένη και αποκλείει τόσο το μακρινό παρελθόν όσο και όλο το μέλλον. Προσπαθούμε, άραγε, πεισματικά να αναπαράξουμε τους εαυτούς μας ως άτομα και ως έθνη «ως έχουν», υπονομεύοντας και το μέλλον μας, μόνο και μόνο για να δικαιολογήσουμε το παρόν μας; Για παράδειγμα, και στο εσωτερικό των χωρών υπήρξαν περίοδοι άκρατης αυθαιρεσίας εκ μέρους των ισχυρών, όταν δεν τους δέσμευε ούτε νόμος ούτε δικαστήριο. Εν τούτοις, μετά από πολλούς αγώνες και πολύ χρόνο, σήμερα μεγάλο μέρος των κρατών θεωρούν κεκτημένο το «κράτος δικαίου». Και όσο και αν οι σημερινοί «δυνατοί» αποφεύγουν την ωμή αυθαιρεσία προσπαθώντας

να «πιάσουν τον ταύρο από τα κέρατα», δηλαδή να ελέγξουν αυτούς καθεαυτούς τους μηχανισμούς παραγωγής του νόμου και να διαμορφώσουν τον νόμο σύμφωνα με τα συμφέροντά τους, παρόλα αυτά δεν είμαστε απροστάτευτοι ούτε όλοι οι μηχανισμοί του κράτους είναι συμπαγείς υπέρ τους.

Η γνώμη μου είναι πως υπό οποιαδήποτε εκδοχή και να αντιμετωπίσουμε την ανθρώπινη φύση, λ.χ. ιδεαλιστική ή υλιστική, ή υλιστική μαρξιστικού τύπου, ή υλιστική «βιολογικού» τύπου, γίνεται δεκτό ότι υφίσταται τόσο η έννοια όσο και η δυνατότητα για ηθική εξέλιξη, δίνοντας στην λέξη «ηθική» τουλάχιστον την διάσταση της αύξησης του αλτρουισμού, της ενσυναίσθησης και της κοινωνικής συνοχής.

Επίσης, αναλλοίωτο κατά τη γνώμη μου μπορεί να είναι μόνον αυτό που εμείς επιλέγουμε να κρατάμε αναλλοίωτο γιατί απλά «έτσι μας αρέσει». Αλλά με γούστα και αρέσκειες ούτε θεωρία κάνουμε ούτε μπορούμε να έχουμε αξιώσεις να πείσουμε άλλους.

Τέλος, ειδικά στο ζήτημα που μας απασχολεί, ποιος μπορεί ή πρέπει να είναι ο ρόλος της λογικής και της ιστορικής γνώσης, εφ' όσον γνωρίζουμε ότι ο νόμος του ισχυρού μακροπρόθεσμα φέρνει μόνο την καταστροφή σε όλες τις πλευρές και όχι μόνο στον αδύνατο; Αψευδής μάρτυρας αυτού του γεγονότος είναι οι αφανισμένες από προσώπου γης αυτοκρατορίες, που στην εποχή τους φαντάζανε ανίκητες και αιώνιες.

1. Θουκυδίδη, Ιστορία, βιβλίο 5^ο, διαθέσιμο στο διαδίκτυο:
<http://www.mikrosapoplous.gr/thucy/vivlia/contents.htm>

2. Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, τόμος δεύτερος, βίος Θεμιστοκλή, σελ. 144-145, σε μετάφραση Α.Ρ. Ραγκαβή, Αθήνα, 1864, διαθέσιμο στο διαδίκτυο:
<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/0/d/7/metadata-212-0000347.tkl>

5/6/2021

Γιάννης Παρασκευουλάκος

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

εικόνα : [Wikimedia Commons](#)